

УДК 331.522.327.2+94(477)«1942»
DOI <https://doi.org/10.35433/history.112032>

Стельникович Сергій,

доктор історичних наук, доцент,
професор кафедри історії України,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
stel-s@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9121-8977>

ResearcherID: H-5420-2016

Максимов Олександр,

кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії України,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
max-84@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5251-3794>

ResearcherID: H-5394-2016

НАЦИСТСЬКА ПОЛІТИКА МАСОВОГО ПЕРЕМІЩЕННЯ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ НА ПІВДЕНЬ РАЙХСКОМІСАРІАТУ «УКРАЇНА» У 1942 Р.

Анотація

*Метою роботи є розгляд нацистської політики масового внутрішнього переміщення трудових ресурсів на південь Райхскомісаріату «Україна» у 1942 р. **Методологія** наукового дослідження ґрунтується на основі загальнонаукових і спеціальних історичних методів з урахуванням базових принципів історичного пізнання. **Наукова новизна** роботи полягає у тому, що тут уперше на основі широкої джерельної бази розглянуто нацистську політику з масового внутрішнього переміщення трудових ресурсів на південь Райхскомісаріату «Україна» для їх використання у сільському господарстві у 1942 р. У результаті автори приходять до **висновків**, що у 1942 р. відбувалося масове переміщення трудових ресурсів на південь Райхскомісаріату «Україна». Тут вони використовувалися у сфері сільського господарства. Водночас тотальна відправка місцевого населення на роботи до Райху, започаткована навесні 1942 р., не дала*

можливості повною мірою реалізувати план з його переміщення на південь України. Це призвело до посиленої експлуатації наявної робочої сили.

***Ключові слова:** трудові ресурси, нацистська окупація, Райхскомісаріат «Україна», південь України, пропаганда.*

Постановка проблеми. Одним із проявів нацистської окупаційної політики в Україні стало масове переміщення трудових ресурсів. Ця політика була широко започаткована навесні 1942 р. й передусім передбачала відправку (депортацію) місцевого населення на роботи до Німеччини. У цей же час населення деяких регіонів України було долучено до сільськогосподарських робіт у південній частині Райхскомісаріату «Україна». Тут між Кіровоградом (нині – Кропивницький), Дніпропетровськом (нині – Дніпро), Миколаєвом, Херсоном з початком весняної посівної кампанії 1942 р. постала проблема відсутності достатньої кількості сільськогосподарських робітників. Адже як відзначали німці: «<...> наявні контингенти робочої сили <...> виявилися явно недостатніми для обробки великих площ з допомогою примітивної техніки» (Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф. 1, оп. 22, спр. 32, арк. 105). Відтак, під час нацистської окупації у 1942 р. в Україні відбувалося масове внутрішнє переміщення трудових ресурсів на південь для їх використання у сфері сільського господарства.

Проблематика нацистської політики масового переміщення трудових ресурсів на південь Райхскомісаріату «Україна» та їх залучення до сільськогосподарських робіт у 1942 р., фактично, не виступала предметом наукового дослідження. Увага на переміщення робочої сили із території Генерального округу «Житомир» на південь Райхскомісаріату «Україна» лише розглядалася у деяких публікаціях Сергія Стельниковича (Стельникович, 2015, с. 95–97; Стельникович, 2016, с. 237–239). У відповідних дослідженнях наголошено, що основна частина сільськогосподарських робітників для півдня України була залучена з території Житомирського генерального округу. Отож, вивчення окресленої теми залишилося поза увагою дослідників.

Метою статті є розгляд нацистської політики масового внутрішнього переміщення трудових ресурсів на південь Райхскомісаріату «Україна» у 1942 р.

Виклад основного матеріалу. Як зауважувалося, з початком весняно-польових робіт 1942 р. на півдні Райхскомісаріату «Україна» виявився значний брак сільськогосподарської робочої сили. Основною причиною цього став відтік населення з регіону на початковому періоді німецько-радянської війни. Ситуація ускладнювалася й фактичною відсутністю необхідної техніки, яка була евакуйована або знищена, та недостатньою кількістю сільськогосподарського реманенту. До того ж, у південному регіоні внаслідок радянської індустріалізації спостерігалось постійне переміщення населення із сіл до міст. На противагу, відповідно до підрахунків німецького господарського штабу «Схід» (Східний штаб з керівництва економікою), станом на весну 1942 р. у межах Київської, Житомирської, Вінницької, Кам'янець-Подільської (нині – Хмельницька) та Волинської областей у надлишку перебувало 380 тис. сільськогосподарських працівників (Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. КМФ-8, оп. 1, спр. 38, арк. 25). Передусім саме цих осіб нацистське керівництво планувало перекинути на південь України. Загальне ж число мобілізованих робітників для сільського господарства півдня мало сягнути до 400 тис. осіб (400.000 робітників для Південної України, 1942, С. 3; Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф. 1, оп. 22, спр. 32, арк. 105).

У лютому – березні 1942 р. насамперед у межах Київської, Житомирської, Вінницької, Кам'янець-Подільської й Волинської областей розпочалася масова пропагандистська кампанія. Через періодику, листівки, плакати тощо окупаційна влада закликала населення відправлятися на сільськогосподарські роботи на південь України (Південна Україна матиме нашу допомогу, 1942, с. 1; Чоловіки і жінки, 1942, с. 4). Водночас нацистська пропаганда поширилася і поза межами вказаних українських областей (Робота і хліб у Південній Україні, 1942, с. 2) та в деяких білоруських землях, як-от у північній білоруській частині Генерального округу «Житомир» (Дзяржаўны архіў Гомельскай вобласці, ф. Р-1322, воп. 1, спр. 14, арк. 106, 123).

У доповідній записці «Про організацію управління та режим на окупованій території України» від 12 січня 1943 р. начальник Українського штабу партизанського руху Тимофій Строкач зауважував, що в 1942 р. на південь України разом з селянами

залучалися міське населення, студенти, школярі, службовці (ЦДАГО України, ф. 1, оп. 22, спр. 32, арк. 105). А з території гебітскомісаріату Іллінці на Вінниччині до сільськогосподарських робіт запрошувалися як місцеве населення, так і радянські військовополонені, які мали документи (До населення Плисківщини, 1942, с. 2).

Розширення початкової запланованої географії набору та соціального складу працівників для півдня зумовлювалося тим, що з весни 1942 р. в Райхскомісаріаті «Україна» також розпочалася масова відправка населення на роботи до Німеччини. Через це потенційні заплановані робітники для півдня України нерідко відправлялися в Райх. Іноді навіть траплялися випадки, зокрема на Житомирщині, коли осіб, які виявляли бажання від'їзду на південь, вербували для робіт у сільському господарстві та індустрії Німеччини (Державний архів Житомирської області, ф. Р-1465, оп. 1, спр. 6, арк. 3). Це вказує на наявність протиріч у нацистській системі економічного управління окупованими територіями, зокрема між інстанціями з набору робочої сили до Німеччини, підпорядкованими головному уповноваженому з використання робочої сили Фріцу Заукелю, та господарським штабом «Схід», який організовував переміщення робочої сили на південь України та перебував під контролем Пауля Кернера. У світлі початку масових кампаній з набору трудових ресурсів до Райху відправка сільськогосподарських робітників на південь України, незважаючи на заявлену добровільність, подекуди могла набувати примусового характеру.

До поїздки на південь України залучалися чоловіки віком від 14 до 60 років та жінки віком від 14 до 55 років. Їм окупанти обіцяли 50 крб¹. завдатку, забезпечення харчуванням на час переїзду та на місці роботи, медичну підтримку. На місцях встановлювалася оплата праці в 4 крб. за трудовень та можливість купівлі певної кількості хліба й олії за фіксованими цінами. Також проголошувалося, що сім'я мобілізованого щомісячно могла отримувати 100 крб. з його заробітку та мала право на купівлю продуктів за «держаними

¹ Навесні 1942 р. у Райхскомісаріаті «Україна» почав діяти Центральний емісійний банк з центром у м. Рівне, який з 1 червня 1942 р. розпочав випуск окупаційних грошей – «українських карбованців» (рейхкарбованців).

цінами» (До населення Плисківщини, 1942, с. 2; Робота і хліб у Південній Україні, 1942, с. 2; Скільки зароблятимуть рільні робітники, які будуть працювати в південній Україні, 1942, с. 2). Пільги й заохочення, які нібито мали надаватися тим, хто виявив бажання від'їзду на південь України, обіцялися окупаційною владою й на рівні тих або інших регіонів (До населення Плисківщини, 1942, с. 2).

Схилити населення до відправки на південь України мали й додаткові пропагандистські заохочення у рамках реалізації сільськогосподарських ініціатив окупантів. 15 лютого 1942 р. нацисти заявили про впровадження на окупованій території земельної реформи. Формально вона нібито передбачала ліквідацію радянської колгоспної системи через перехід від громадських господарств (нова нацистська назва радянських колгоспів) до хліборобських спілок, які мали стати об'єднаннями «одноосібних» селянських господарств. Також для членів громадських господарств була проголошена можливість збільшення присадибних земельних ділянок з їх подальшим переходом у приватну власність (Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 4620, оп. 5, спр. 14, арк. 62). На практиці ж пропонована «реформа», фактично, була втілена в життя лише частково. Однак такі ініціативи окупантів як мотивуючий чинник активно використовувалися в пропаганді серед робітників, які мали відправлятися до Німеччини та на південь України. 13 березня 1942 р. райхскомісар Еріх Кох у контексті відповідних аграрних змін запевняв права таких робітників на можливу земельну власність. В одній із окупаційних газет наголошувалося: «Райхскомісар для України це питання вже вирішив. Отож постановлено, що ті, які працюватимуть як робітники в Німеччині, чи на півдні України, не втрачуть права на приватну власність згідно з розпорядженням про новий земельний лад. Також їхня дотеперішня праця буде їм врахована при поширенні присадибної землі в громадському господарстві <...>» (Сільські робітники, що працюють на польових роботах поза межами своєї громади, не будуть покривджені при земельних наділах у громадських господарствах, 1942, с. 1).

На місцях з метою мобілізації населення окупаційна адміністрація розсилала, передусім сільським старостам, листи

такого змісту: «<...> на всіх людей, що виявили бажання їхати туди на роботу (на південь України. – Авт.) складайте списки та регулярно 1 та 15 (числа. – Авт.) кожного місяця надсилайте нам для надсилки обласному комісару (гебітскомісару. – Авт.)» (Державний архів Житомирської області, ф. Р-1426, оп. 1, спр. 2, арк. 153; Державний архів Житомирської області, ф. Р-1426, оп. 1, спр. 19, арк. 242).

Частина населення, піддавшись на пропагандистські заклики, особливо ті, хто не мав на місцях стабільного заробітку та належних умов проживання, виявила бажання відправитися на південь України. Аргументи, які наводила окупаційна влада, мотивуючи потенційних заробітчанин, були такими: «Велике місто, промислові заклади якого зруйнувала злочинна рука наших ворогів, не повинне перебувати на становищі якогось “утриманця” навколишніх районів. Його людність, зокрема та частина її, робочі місця якої зруйнували <...>, мусить літом цього року всіма силами допомогти сільському господарству, в тому числі й сільському господарству південної України» (Південна Україна матиме нашу допомогу, 1942, с. 1). Організовано робітників на південь могли відправляти громадські господарства. Показовими тут є загальні збори працівників 1-ї бригади Шпичинецького колгоспу (громадського господарства) «Зарічка» Вчорайшенського (нині – Житомирського) району Житомирської області від 13 березня 1942 р. На зборах було вирішено «виділити» 23 особи (чоловіків і жінок) для сезонних робіт в південних областях України (Державний архів Житомирської області, ф. Р-2033, оп. 1, спр. 5, арк. 28–29зв.).

Із осені 1942 р. до сільськогосподарських робіт на території Генерального округу «Дніпропетровськ» почало залучатися українське населення, переміщене з німецьких колоній на Житомирщині. З ініціативи райхсфюрера СС Генріха Гімmlера, восени 1942 р., між Житомиром та Бердичевом була створена колонія для фольксдойче, під назвою «Гегевальд». Згодом у регіоні, для фольксдойче, була створена друга колонія – Фьорстерштадт, що розташовувалась між Коростенем та Черняховом. (Державний архів Житомирської області, ф. Р-1151, оп. 1, спр. 120, арк. 59). Відселене українське населення з цих колоній переважно переміщувалося на південь Райхскомісаріату «Україна» в Генеральний округ «Дніпропетровськ». Лише упродовж 10 жовтня – 5 листопада 1942 р.

для переїзду із Гегевальду до Дніпропетровського генерального округу 10 623 місцевих жителі, разом із частиною майна та худоби, були розміщені у 770 вагонах 14 поїздів (Державний архів Житомирської області, ф. Р-1151, оп. 1, спр. 120, арк. 59). В основі ж, активне включення переміщених українців з німецьких колоній Гегевальд та Фьорстерштадт до сільськогосподарських робіт на півдні України, розпочалося уже з 1943 р.

Зазначимо, що в цей час нацисти намагалися переміщувати на південь України не лише людські трудові ресурси. У середині 1942 р. відділ харчування та сільського господарства Райхскомісаріату «Україна» закупив у селян Волині вівці для державних господарств (перейменовані більшовицькі радгоспи) півдня. В окупаційній періодиці мова йшла про 100 отар овець по 500 тварин у кожній. До перегону овець з півночі на південь нацистська влада залучила 1 500 осіб (Великий перегін овець з Волині в Південну Україну, 1942, с. 4).

Сільськогосподарські роботи для переміщених на південь Райхскомісаріату «Україна» осіб тривали до кінця листопада 1942 р. Водночас припинялися й виплати родинам таких робітників (Опіка над родинами закордонних робітників, 1942, с. 3; *Regelung der Familienunterstützung. Versorgung der Angehörigen ukrainischer Arbeiter*, 1942, s. 3). У зв'язку з цим, зокрема, фінансовий відділ бердичівського гебітскомісаріату відзначав: «Сповідіаємо <...>, що з 1 грудня 1942 р. с. г. роботи на півдні цілком прикорочені, а тому з цього ж числа належить прикоротити виплату допомоги родинам робітників, які працювали на півдні» (Державний архів Житомирської області, ф. Р-1187, оп. 1, спр. 4, арк. 11).

Невідомим залишається питання загальної реалізації нацистської політики масового переміщення трудових ресурсів на південь Райхскомісаріату «Україна». Очевидно, що вона була виконана не повною мірою, адже співпала з тотальною відправкою українського населення у більш важливому для окупантів напрямку – до Райху. Незважаючи на це, сільськогосподарські завдання на півдні, як звітували самі німці, у 1942 р. здебільшого були виконані. Наприкінці листопада 1942 р. на нараді сільськогосподарських керівників Генерального округу «Миколаїв» відзначалося, що в основі завдання по жнивях та осінніх польових роботах виконано (Нарада гебітсландвіртів Миколаївської генеральної округи, 1942, с.

1). Ймовірно, що цього вдалося досягти завдяки експлуатації наявних місцевих та переміщених трудових ресурсів.

Зрозуміло, що ситуація із браком трудових ресурсів на півдні Райхскомісаріату «Україна» у майбутньому не покращилася. На згаданій нараді сільськогосподарських керівників Генерального округу «Дніпропетровськ» наприкінці листопада 1942 р. серед головних було визначено проблему «<...> зайнятості працюю сільськогосподарських робітників, яка в такій просторій території як генеральна округа, особливо для рідко заселеного Півдня має далекосяжне значення» (Нарада гебітсландвіртів Миколаївської генеральної округи, 1942, с. 1). Схожою ситуація була і в інших генеральних округах на півдні Райхскомісаріату «Україна». Однак у подальшому масових акцій з переміщення трудових ресурсів, подібних до кампанії 1942 р., не було. Адже серед найбільш важливих завдань, що ставилися перед окупаційними органами, – масова депортація українського населення на роботи лише до Німеччини. На півдні ж окупованої України виконання планів сільськогосподарських робіт виконувалося завдяки тотальній експлуатації наявних трудових ресурсів. Тим більше, що частина з них також була відправлена на роботи в сільському господарстві та промисловості Райху.

Висновки. У 1942 р. одним із напрямків внутрішнього переміщення трудових ресурсів нацистською окупаційною владою стала південна частина Райхскомісаріату «Україна». Тут з початком весняних польових робіт постала гостра проблема браку сільськогосподарських працівників. Поряд з переміщенням трудових ресурсів на південь України, з весни 1942 р. нацисти започатковують масову відправку місцевого населення на роботи до Німеччини. Це, фактично, поставило під загрозу зриву політику переміщення трудових ресурсів на південь Райхскомісаріату «Україна», змусивши окупантів розширити географію їх набору та соціальний склад. Восени 1942 р. переважно на південь також почало переміщуватися українське населення з німецьких колоній Гегевальд та Фьорстерштадт. Однак повноцінно долучитися тут до сільськогосподарських робіт воно змогло лише у подальшому, з 1943 р. Пріоритет у переміщенні трудових ресурсів до Райху призвів до того, що план переміщення робітників на південь був виконаний

не повною мірою. А це, у свою чергу, змушувало окупаційну адміністрацію до тотальної експлуатації наявної робочої сили.

Разом з тим зауважимо, що у рамках досліджуваної проблематики перспективними напрямками подальших наукових розвідок є умови праці й побут відправлених на південь Райхскомісаріату «Україна» робітників; особливості їх переміщення й повернення до попередніх місць проживання; подальша депортація, принаймні, для частини таких осіб, на роботи до Німеччини.

Подяка. Висловлюємо вдячність рецензентам за конструктивні зауваження, побажання та консультації, надані під час підготовки статті до друку.

Фінансування. Автори не отримували фінансової підтримки для проведення дослідження й публікації цієї статті.

Джерела та література

400.000 робітників для Південної України. (1942). Вінницькі вісті (Вінниця), 12 березня. С. 3.

Великий перегін овець з Волині в Південну Україну. (1942). Український голос (Луцьк), 11 червня. С. 4.

Державний архів Житомирської області, ф. Р-1151, оп. 1, спр. 120, 144 арк.

Державний архів Житомирської області, ф. Р-1187, оп. 1, спр. 4, 17 арк.

Державний архів Житомирської області, ф. Р-1426, оп. 1, спр. 2, 214 арк.

Державний архів Житомирської області, ф. Р-1426, оп. 1, спр. 19, 348 арк.

Державний архів Житомирської області, ф. Р-1465, оп. 1, спр. 6, 317 арк.

Державний архів Житомирської області, ф. Р-2033, оп. 1, спр. 5, 79 арк.

Дзяржаўны архіў Гомельскай вобласці, ф. Р-1322, воп. 1, спр. 14, 170 арк.

До населення Плисківщини. (1942). За вільну Україну (Плисків), 8 березня. С. 2.

Нарада гебітсландвіртів Миколаївської генеральної округи. (1942). Голос Дніпра (Херсон), 29 листопада. С. 1.

Опіка над родинами закордонних робітників. (1942). Дніпропетровська газета (Дніпропетровськ), 30 листопада. С. 3.

Південна Україна матиме нашу допомогу. (1942). Нове українське слово (Київ), 5 березня. С. 1.

Робота і хліб у Південній Україні. (1942). Українське Полісся (Чернігів), 20 березня. С. 2.

Сільські робітники, що працюють на польових роботах поза межами своєї громади, не будуть покривджені при земельних наділах у громадських господарствах. (1942). За вільну Україну (Плисків), 4 квітня. С. 1.

Скільки зароблятимуть рільні робітники, які будуть працювати в південній Україні. (1942). Кремянецький вісник (Кремянець), 1 березня. С. 2.

Стельникович, С. (2015). Депортація населення генерального округу «Житомир» на сільськогосподарські роботи півдня райхскомісаріату «Україна». Війни і збройні конфлікти у Східній Європі в ХХ – на початку ХХІ століть: матеріали Всеукраїнської наукової конференції. Житомир: Полісся. С. 95–97.

Стельникович, С. В. (2016). Житомирсько-Вінницький регіон в умовах нацистської окупації (1941–1944 рр.). 2-ге вид. Житомир: Вид. О. О. Євенок. 592 с.

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. КМФ-8, оп. 1, спр. 38, 135 арк.

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 4620, оп. 5, спр. 14, 76 арк.

Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф. 1, оп. 22, спр. 32, 176 арк.

Чоловіки і жінки. (1942). Нова доба (Бердичів), 4 березня. С. 4.

Regelung der Familienunterstützung. Versorgung der Angehörigen ukrainischer Arbeiter. (1942). Deutsche Ukraine-Zeitung, 24 November. S. 3.

References

400.000 robotnykiv dlia Pivdennoi Ukrainy. (1942). Vinnytski visti (Vinnytsia), 12 bereznia. S. 3. [in Ukrainian].

Velykyi perehin ovets z Volyni v Pivdennu Ukrainu. (1942). Ukrainskyi holos (Lutsk), 11 chervnia. S. 4. [in Ukrainian].

Derzhavnyi arkhiv Zhytomyrskoi oblasti, f. R-1151, op. 1, spr. 120, 144 ark.

Derzhavnyi arkhiv Zhytomyrskoi oblasti, f. R-1187, op. 1, spr. 4, 17 ark.

Derzhavnyi arkhiv Zhytomyrskoi oblasti, f. R-1426, op. 1, spr. 2, 214 ark.

Derzhavnyi arkhiv Zhytomyrskoi oblasti, f. R-1426, op. 1, spr. 19, 348 ark.

Derzhavnyi arkhiv Zhytomyrskoi oblasti, f. R-1465, op. 1, spr. 6, 317 ark.

Derzhavnyi arkhiv Zhytomyrskoi oblasti, f. R-2033, op. 1, spr. 5, 79 ark.

Dziarzhayny arkhii Homelskai voblastsi, f. R-1322, vop. 1, spr. 14, 170 ark.

Do naselennia Plyskivshchyny. (1942). Za vilnu Ukrainu (Plyskiv), 8 bereznia. S. 2. [in Ukrainian].

Narada hebitslandvirtiv Mykolaivskoi heneralnoi okruhy. (1942). Holos Dnipra (Kherson), 29 lystopada. S. 1. [in Ukrainian].

Opika nad rodynamy zakordonnykh robotnykiv. (1942). Dnipropetrovska hazeta (Dnipropetrovsk), 30 lystopada. S. 3. [in Ukrainian].

Pivdenna Ukraina matyme nashu dopomohu. (1942). Nove ukrainske slovo (Kyiv), 5 bereznia. S. 1. [in Ukrainian].

Robota i khlib u Pivdennii Ukraini. (1942). Ukrainske Polissia (Chernihiv), 20 bereznia. S. 2. [in Ukrainian].

Silski robotnyky, shcho pratsiuiut na polovykh robotakh poza mezhamy svoiei hromady, ne budut pokryvdzheni pry zemelnykh nadilakh u hromadskykh hospodarstvakh. (1942). Za vilnu Ukrainu (Plyskiv), 4 kvitnia. S. 1. [in Ukrainian].

Skilky zarobliatymut rilni robotnyky, yaki budut pratsiuvaty v pivdennii Ukraini. (1942). Kremianetskyi visnyk (Kremianets), 1 bereznia. S. 2. [in Ukrainian].

Stelnykovych, S. (2015). Deportatsiia naselennia heneralnogo okruhu «Zhytomyr» na silskohospodarski roboty pivdnia raikhskomisariatu «Ukraina». Viiny i zbroini konflikty u Skhidnii Yevropi v XX – na pochatku XXI stolit: materialy Vseukrainskoi naukovoi konferentsii. Zhytomyr: Polissia. S. 95–97. [in Ukrainian].

Stelnykovych, S. V. (2016). Zhytomyrsko-Vinnytskyi rehion v umovakh natsytskoi okupatsii (1941–1944 rr.). 2-he vyd. Zhytomyr: Vyd. O. O. Yevenok. 592 s. [in Ukrainian].

Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy, f. KMF-8, op. 1, spr. 38, 135 ark.

Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy, f. 4620, op. 5, spr. 14, 76 ark.

Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh obiednan Ukrainy, f. 1, op. 22, spr. 32, 176 ark.

Choloviky i zhinky. (1942). Nova doba (Berdychiv), 4 bereznia. S. 4. [in Ukrainian].

Regelung der Familienunterstützung. Versorgung der Angehörigen ukrainischer Arbeiter. (1942). Deutsche Ukraine-Zeitung, 24 November. S. 3. (in German).

**Stelnykovich S., Maksymov O. THE NAZI POLICY OF WORKFORCES
MASS RELOCATION TO THE SOUTH OF THE REICH COMMISSARIAT
«UKRAINE» IN 1942**

Abstract

This paper aims to consider the Nazi policy of internal workforces mass relocation to the south of the Reich Commissariat «Ukraine» in 1942. The methodology of the study incorporates general scientific and special historical methods alongside with the fundamental principles of historical research: historicism, scientificity, objectivity, and systematicity. The principles of historicism and scientificity have contributed to the complex representation of the history of the workforces relocation to the south of the Reich Commissariat "Ukraine" in all its complexity and variety, in interconnection and interrelation with the events of that period. The principle of objectivity has facilitated the analysis of the discussed issue considering the objective historical regularities based on a comprehensive analysis of the existing specialized literature and sources. The principle of systematicity has allowed to obtain a holistic picture of the Nazi policy of the workforces mass relocation to the south of the Reich Commissariat «Ukraine». The scientific novelty of the paper is conditioned by the fact that it is the first research discussing the Nazi policy of internal workforces mass relocation to the south of the Reich Commissariat «Ukraine» for using them in agriculture in 1942 on the basis of a comprehensive range of historical sources. As the result, the authors conclude that the workforces mass relocation to the south of the Reich Commissariat «Ukraine» in 1942 was initiated by the Nazi policy. They were used in agriculture there. Meanwhile, the occupational government began excessively sending the local people to work in Germany since spring 1942, which, in fact, jeopardized the campaign to relocate workforces to the south. As a result, the recruitment geography and their social composition were expanded. Consequently, the Nazi policy of sending the local people to the south of the Reich Commissariat «Ukraine» in 1942 was not fully implemented. And this, in its turn, led to the total existing workforces exploitation.

Key words: *workforces, the Nazi occupation, Reich Commissariat «Ukraine», south of Ukraine, propaganda.*

**Stelnikowicz S., Maksimów O. NAZISTOWSKA POLITYKA
MASOWEGO PRZEMIESZCZANIA SIĘ ROBOTNIKÓW NA POŁUDNIE
KOMISARIATU RZESZY UKRAINA W 1942 R.**

Streszczenie

Celem pracy jest określenie nazistowskiej polityki masowego wewnętrznego przemieszczania się robotników na południe Komisariatu Rzeszy Ukraina w 1942 r. Metodologia badań naukowych opiera się na ogólnych i specjalnych metodach historycznych opartych na podstawowych zasadach wiedzy

historycznej. **Nowością naukową** pracy jest to, że po raz pierwszy na podstawie o szeroką bazę źródłową rozpatrzono nazistowską politykę masowego wewnętrznego przemieszczenia siły roboczej na południe Komisariatu Rzeszy Ukraina w celu ich wykorzystania w rolnictwie w 1942 roku. **Wnioski.** W 1942 r. doszło do masowego przeniesienia zasobów pracy na południe Komisariatu Rzeszy Ukraina, które tutaj były używane w rolnictwie. Jednocześnie całkowite skierowanie miejscowej ludności do pracy na rzecz Rzeszy, które rozpoczęło się wiosną 1942 r., nie pozwoliło w pełni zrealizować planu przesiedlenia jej na południe Ukrainy. Doprowadziło to do zwiększonego wykorzystywania istniejącej siły roboczej.

Słowa kluczowe: zasoby pracy, okupacja niemiecka, Komisariat Rzeszy Ukraina, południowa Ukraina, propaganda.

Статтю надіслано до редколегії 06.04.2022 р.
Статтю рекомендовано до друку 20.04.2022 р.